

Невидими ръце: Първоначална оценка на мащаба на неформалния сектор за събиране на вторични суровини в София

- 16 ноември 2017 г. -

Евгения Ташева, ЕС За Земята, e.tasheva@zazemiata.org

Контекст

Световният обмен на отпадъци вече започва да се променя, след като по-рано тази година Китай забрани вноса на редица отпадъчни материали. Милиони тонове пластмаса, хартия, електроника и др. които доскоро попадаха в Китай, сега ще създават предпоставки за пожароопасност в европейските складове, докато чакат други пазари или съживяване на европейските пазари и мощности за рециклиране. Големи количества ниско-качествени пластмаси и хариени материали ще останат без перспектива за реализация. Тези материали биха имали по-голям шанс, ако бяха разделени още при източника. За други, трудно рециклируеми материали, ще се наложи да се търсят заместители. По-високите цели за рециклиране от Пакета за Кръгова икономика на европейско ниво, които влизат в сила от 2020 г. в допълнение ще стимулират оптимизиране на логистиката на разделното събиране за получаване на по-чисти материали.

Неформалният сектор и такса „битови отпадъци“ – двете лица на една монета

Съществуването на неформален сектор, работещ паралелно с официалните системи за управление на отпадъците, е факт в почти всеки град на всеки континент в различен мащаб и с разнообразие от дейности – събирачи, прекупвачи, «вехтошари». Фактът, че те боравят с немалък дял от отпадъците на града, означава, че тяхната неформална работа неминуемо има и осезаем икономически ефект върху общите разходи за услугите по управление на отпадъците в общината, които се заплащат от местните жители чрез такса „Битови отпадъци“. От друга страна, все повече общини в Европа таксуват отпадъците на количествена основа, и все повече страни и региони в света въвеждат депозитни системи за масово разпространени опаковки като пластмасовите бутилки, с което постигат много висока събираемост и чистота на рециклируемите материали.

Неформалният сектор – мащаб и въздействие

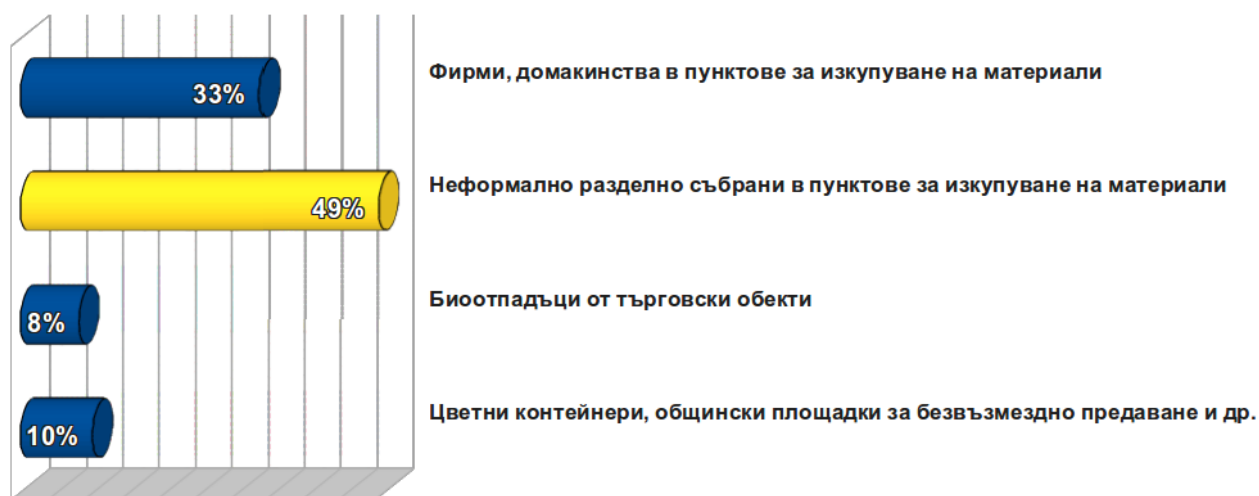
Липсват всякакви официални данни за размера на неформалния сектор, работещ с отпадъци. Това са т.нар. «клошари» - хората, които събират и предават вторични суровини срещу заплащане. Ролята на неформалния сектор е да извършва редица услуги: разделяне на материали и предмети от битовите отпадъци и предаването им

за по-нататъшно рециклиране, или поправка и повторна употреба, понякога и събиране от врата на врата на разделени материали (кашони от магазина и др.).
Заклученията в този доклад са основани и на резултатите от теренно проучване, проведено в София в периода м.май-юни 2017 г. по инициатива на екологично сдружение За Земята и с участието на студенти от Софийски университет и актьори от документален театър VOX POPULI.

Рециклирането в София

В столицата има най-малко 25 хил. контейнера, три-четвърти от които са сиви контейнери за смесени отпадъци, а една четвърт са цветни контейнери за разделени опаковки и рециклируеми материали. Около 35% от събраните твърди битови отпадъци в София се рециклират.[1] Съществуващите системи за разделно събиране чрез цветни улични контейнери, предназначени за отпадъците от опаковки и сходните им материали, събират и рециклират едва 3% от общото количество образувани отпадъци или близо 9% от рециклираните отпадъци в София. Заводът за механично и биологично третиране (МБТ) на площадка „Садината“ отделя за рециклиране около 4% от образуваните или близо 12% от рециклираните отпадъци на София. Разделно събраните от големи търговски обекти хранителни отпадъци, които се превръщат в биогаз и компост, възлизат на още 2,4% от общото количество или 7% от рециклираните отпадъци.

Кой разделя отпадъците в София?

Около 200 частни пунктове за възмездно предаване на вторични суровини (предимно пластмаса, картон, метали) имат най-голям принос към рециклирането - с 25% от общите отпадъци или 72% от рециклираните отпадъци. Най-голямо участие в този дял има неформалният сектор. Годишно се рециклират между 70 и 100 хиляди тона отпадъци, възлизащи на между 50% и 70% от предадените на пунктовете за вторични суровини от неофициални събирачи.[3]

Неформалният сектор в София предава за рециклиране близо 240 тона материали на ден, възлизащи на между 13%-18% от всички отпадъци, образувани от жителите на София, а останалите количества идват от фирми и домакинства.[2]

Неформален труд

Около 50 кг е дневната норма за предаване на рециклируеми отпадъци от един човек без моторизирано транспортно средство, който се придвижва пеш, с градски транспорт или придвижва материалите с помощта на приспособена количка – каквито са 84% от допитаните.[4] Според тези консервативни изчисления, между 4000 и 5000 души са заети със събирането и предаването на вторични суровини в столицата. В действителност, вероятно техният брой е двукратно по-голям, тъй като не всички събирачи успяват да събират по 50 кг/ден.

Въздействие

Тъй като услугите по сметосъбиране и сметоизвозване, обработване и в крайна сметка депониране на смесени битови отпадъци в столицата се заплащат на тон, изваждането на количества от официалната система на практика спестява разходи за общината и местните данъкоплатци. Вземайки предвид бюджета за управление на отпадъци в София (около 150 милиона лева годишно) и количеството отпадъци, които преминават през официалната система (около 560 хил. тона годишно), излиза, че неформалният труд по отделяне на рециклируеми материали от смесените отпадъци води до спестяване на близо 16 милиона лева обществени средства годишно. При най-консервативно изчисление се приема, че 80% от неформално предадените материали са опаковки, чиито разходи би следвало да са покрити от действащите схеми за разширена отговорност на производителя. Въпреки това, трябва да се отбележи, че финансовата тежест за тези отпадъци зависи само от избора на генератора в кой вид контейнер да изхвърли всеки отделен отпадък. При това положение неформалното сортиране на материали спестява на Столична община около 3 милиона лева годишно – три пъти повече от приходите, реализирани от продажба на компост, рециклируеми материали и електроенергия, произведена от биоотпадъци през 2016 г. [5]

По този начин се спестяват приблизително 217 лв на тон от разходите за сметосъбиране, сметоизвозване, оползотворяване и обезвреждане на отпадъците, без да се включват разходите за поддържане на чистотата на териториите за обществено ползване.

Заклучения

България безспорно все още е на опашката в Европейския съюз що се отнася до управлението на отпадъците като суровини – факт, онагледен от все още преобладаващото изхвърляне на депа, неизменно придружено от ниско ниво на рециклиране (29% през 2015 г. по данни на Евростат). Например наличието на рециклируеми материали и предмети със стойност в смесените битови отпадъци в София очевидно е достатъчно голямо, за да е възможно възстановяването на близо 200 тона материали всеки ден по неформален път.

Все още не е публично известно дали страната ни ще успее да изпълни задължителната общоевропейска и национална цел за рециклиране на 50% до 2020 г. На хоризонта се задават и още по-амбициозни цели от 65% до 2030 г. и 70% до 2035 г. като част от Пакета за Кръгова икономика, който е във финална фаза на преговори в навечерието на българското председателство на ЕС и трябва да бъде приведен в изпълнение от 2020 г. Допълнителна възможност за съживяване на рециклиращата промишленост представлява и ограничението на вноса на определени отпадъчни потоци, наложено от Китай.

Новата такса „битови отпадъци“ ще повиши рециклирането, ако отпадъците спрат да са анонимни, а неформалният сектор бъде включен в системата. Такса „битови отпадъци“ на база количество е доказан инструмент за намаляване на отпадъците, които се образуват, изгарят или изхвърлят на депа. За да е ефективна и справедлива, таксата трябва да върви ръка за ръка с заместване на анонимните улични контейнери с комплект от индивидуални кофи за разделно събиране на всеки адрес / домакинство. Съчетанието на удобен достъп и справедливо заплащане според количеството неразделени битови отпадъци, които изхвърля всяко домакинство много по-вероятно ще насърчава лично прилагане на йерархията на управление на отпадъците, отколкото механичното изчисление на база площ или друг, несвързан с отпадъците параметър.

Докато общините не започнат да прилагат работещо разделно събиране, изглежда, че неформална система ще играе важна роля в прехода към кръгова икономика, в която материалите и предметите остават максимално дълго или влизат многократно в икономиката. Ако искаме да няма неформален сектор с неговите нелицеприятни гледки на разпилени отпадъци, изгорели контейнери, хора, ровещи в кофите, трябва ние сами да започнем да разделяме отпадъците си, но минималните условия за лесна и справедлива система трябва да бъдат осигурени от общините и производителите на стоки – масово разпространени отпадъци.

Ограничителни и наказателни мерки по нормативен път не могат да изтрият съществуването на хиляди неформални събирачи, но биха могли да отнемат поминъка на най-уязвимите от тях и да свият количеството рециклирани отпадъци, които се връщат в икономиката. Предвид институционалната „слепота“ към неформалния сектор, действащ паралелно на официалната система за управление на отпадъците, следва решенията, които касаят тази система – включително методът за определяне на такса „битови отпадъци“ или достъпа до места за възмездно предаване на рециклируеми отпадъци, да бъдат вземани след обстойно изследване на очакваните въздействия и в резултат на консултиране с всички действащи страни, включително и неформалните събирачи. Трябва да се извърши оценка и консултации с неформалния сектор, за да може въз основа на тях да се предложат полезни действия за интегриране на неформалния сектор в стратегията и дейностите за подобряване на управлението на отпадъците в България – в синергия с целите на Националната стратегия за намаляване на бедността и с европейските цели за кръгова икономика, ефективно използване на ресурсите, откриване на зелени работни места и социално включване. Паралелно с това общините и производителите на опаковки трябва да започнат прехода към кръгова икономика като осигурят удобно и справедливо разделно събиране на отпадъците за всяко домакинство.

Източници

[1] Таблица 6-7. Оценка на изпълнението на целите за рециклиране през 2014 г. от Окончателен отчет за изпълнение на обществена поръчка с предмет: “Изготвяне на морфологичен анализ на състава и количеството на битовите отпадъци, образувани на територията на Столична община“, октомври 2015 г., Ръководител: инж.Христо Диков, стр. 53

[2] По консервативна оценка от консултант на Столична община: Рёугу, Разделно събиране на отпадъците от опаковки, пилотен проект за Овча Купел и Кремиковци, 2011 г.

[3] 50-70% от 145 281 тона разделно събрани отпадъци чрез пунктове за възмездно предаване (в Таблица 6-2. Количество на всички потоци отпадъци и фракции, тона за година, 2014 г. от Окончателен отчет за изпълнение на обществена поръчка с предмет: "Изготвяне на морфологичен анализ на състава и количеството на битовите отпадъци, образувани на територията на Столична община", октомври 2015 г., Ръководител: инж.Христо Диков, стр. 53)

[4] Chen et.al 2017. Waste pickers as an indispensable link in municipal solid waste management system: A social survey in Nanjing, China, p.5 http://uest.ntua.gr/athens2017/proceedings/pdfs/Athens2017_Chen_Luo_Yang_Liu_Ma.pdf

[5] Доклад относно план-сметка за дейностите по събиране, извозване, обезвреждане в депа или други съоръжения на битовите отпадъци и за поддържане на чистотата на теритриите за обществено ползване: СОА17-ВК66-782 от 13.11.2017 г.: <https://www.sofia.bg/documents/20182/2015438/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4+%D0%A1%D0%9E%D0%9017-%D0%92%D0%9A66-782+%D0%BE%D1%82+13.11.2017+%D0%B3pdf.pdf/d6bdeb8a-9d9f-4629-b41f-d448084996b0>